

Okul Öncesi Eğitimdeki Çocukların Hakları ve Etik Yaklaşımlar

Müge TAMKAN¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 27/02/2022
Makale Kabul Tarihi : 20/03/2022

Anahtar Kelimeler: Çocuk Hakları, Etik, Okul Öncesi Öğretmeni

ÖZET

Çocuklarla çalışan her öğretmen gibi okul öncesi öğretmenleri sorumlu oldukları sınıfları yöneten, öğrencilerine öncülük eden, onların kendilerini ifade etmelerine imkân tanıyan, veliler ile sürekli iletişim halinde olan kişilerdir. Çocukların sınıftaki yaşlılarıyla iletişim kurabilmesi, oyun oynayabilmesi, kendini uygun şekilde ifade edebilmesi ve en nihayetinde kendini gerçekleştirebilmesi için okul öncesi öğretmenlerinin çocuk hakları farkındalığına sahip olması gerekmektedir. Çocuk haklarının erken yaşta öğrenilip, hayata geçirilmesinde rol oynayan öğretmenlerin düşünme şekli, algıları, tutumları, davranışları öğrencinin kazanacağı davranışları da şekillendirmektedir. Öğretmenler görevlerini yerine getirmeye çalışırken çeşitli sebeplerle etik ilkelerle çeliştikleri durumlar yaşayabilmektedir. Bu nedenle, öğretmenlerin mesleğin gerektirdiği bir şekilde, etik açıdan uygun davranışlar sergilemeleri büyük bir önem taşımaktadır. Literatür taraması şeklinde gerçekleştirilen çalışmada çocuk kavramı ve tarihsel süreci, çocuk haklarının gelişimi, okul öncesi eğitim ve etik kavramlarına yer verilmiş, literatürde konu ile ilgili yapılan araştırmalar incelenmiş ve çeşitli öneriler sunulmuştur.

The rights of children in preschool education and ethics

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 27/02/2022
Accepted Date : 20/03/2022

Keywords: Children's Rights, Ethics, Preschool Teacher

ABSTRACT

Preschool teachers, like any other teacher working with children, are responsible for managing the classroom, leading their students, allowing them to express themselves, and maintaining continual communication with parents. Children's rights should be acknowledged by preschool teachers so that children can communicate with their classmates in the classroom, play games, express themselves appropriately, and eventually realize themselves. Since teachers have an important role in learning and realizing children's rights at an early age, their way of thinking, perceptions, attitudes and behaviors are influential on the behaviors that students will acquire. When teachers try to fulfill their duties, they may experience challenges as they conflict with ethical principles due to various reasons. For this reason, teachers must reflect ethically appropriate behaviors appropriate to their profession. In the study, which was carried out as a literature review, the concept of the child and its historical process, the development of children's rights, pre-school education and ethics were included, the studies on the subject in the literature were examined and various suggestions were presented.

¹ Okul Öncesi Öğretmeni, Giresun/Görece Cumhuriyet İlkokulu, mtamkan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-8245-0766

1. Giriş

Çocuk hakları; eğitim bilimleri, hukuk, sosyoloji, psikoloji gibi pek çok bilim dalında çocuğa bakış açısının değişmesine paralel olarak giderek önem kazanmaya başlamıştır. Genç nüfusun oranı düşünüldüğünde çocuk haklarının anlamı daha çok artmaktadır. Çocukların anayasası niteliğinde olan Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne (ÇHS) göre; 18 yaşından küçük tüm bireyler çocuktur ve bu çocuk bireylerin doğuştan sahip oldukları hakları vardır. Çocukları korumak, onların sahip oldukları haklara uygun şekilde sağlıklı ortamlarda büyüme ve gelişmelerini sağlamak, kendilerini gerçekleştirebildikleri ortamlarda yaşamalarına yardım etmek, eşit şartlarda ve nitelikli bir eğitim almaları için çaba göstermek devletin ve toplumun en önemli görevleri arasında yer almaktadır (Pilatin, 2019).

Çocuklar, haklarına ancak yetişkinler aracılığı ile ulaşabilecekleri için çocuk hakları ile ilgili çocuklara eğitim verebilecek olan temel kişiler önce aileler sonra öğretmenlerdir (Koran, N. 2015). Çocuğun kişiliğinin şekillendiği, öğrenmenin en fazla olduğu dönem okul öncesi çağıdır. Çocuk doğduğu günden itibaren ilk eğitimini ailede, daha sonra ailenin isteği doğrultusunda örgün eğitimle ilk defa karşılaştığı okul öncesi eğitim kurumlarında almaktadır. Ailede ve okulda çocukların haklarını öğrenmesine ve kullanmasına izin verildiğinde kendini ilgilendiren kararlara ve işlere katılma hakkı tanındığında, kendi davranışlarını denetleme yeterliliği kazandırıldığında demokrasi eğitiminin amaçları da gerçekleştirilmiş olacaktır (Başaran, 2005). Çocuğun hayatında okul öncesi öğretmenlerinin özel bir yeri vardır. Bu özel sorumlulukta çocuğun gelişimine destek olmak okul öncesi öğretmenlerinin en önemli görevidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocuğun gelişimini desteklemede okul öncesi öğretmenlerine rehber niteliğindedir. Eğitimin ilk basamağı olan okul öncesi eğitimde öğretmen çocukların problemlerini anlamalı, çözüm üretebilmek için onlarla empati kurmalı ve bunu yaparken de ahlaklı ve adaletli yani etik kurallara uygun davranmalıdır. En genel anlamda etik, insan tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesidir. Bu bakımdan etik, ahlaki davranış, eylem ve yargıları ilgilendiren bir konu olarak felsefe ve bilimin önemli bir parçası ve sistematik bir çalışma alanı olmuştur. Etik tartışmalarının temel konusu, insanın eylemlerini ahlaki bakımdan değerli ya da değersiz kılanın ne olduğudur. Eylemi ahlaki anlamda değerli yapan, iyiyi ortaya koyması, iyiyi yaratmasıdır (Akarsu, 1965). Etik, her şeyden önce istenilecek bir yaşamın araştırılması ve anlaşılmasıdır. Daha geniş bir bakış açısı ile bütün etkinlik ve amaçların yerli yerine konulması, neyin yapılacağı ya da yapılamayacağını, neyin isteneceği ya da istenemeyeceğinin, neye sahip olunacağı ya da olunamayacağını bilmesidir.

2. Kavramsal ve Tarihsel Olarak Çocuk-Çocukluk Kavramları

2.1. Çocuk-Çocukluk Kavramları

Çocuk, ilk çağlardan beri toplumların ilgilendiği önemli bir varlık olmuştur. Toplumdan topluma değişiklik gösteren "çocuk" kavramı; toplumların sosyal ve kültürel gelişimine, örgütsel yapısına, toplum içindeki egemenlik koşullarına göre şekillenmektedir. Çeşitli tanımlar alan çocuk kavramı kültürlere hatta bilim dallarına göre de farklılaşabilmektedir. Her şeyin büyük bir hızla değişip geliştiği günümüzde, çocuk ve çocukluk ile ilgili kavramlarla, çocuğu algılama biçiminde, onlara verilen sorumluluklar ve beklentilerde de değişiklik olmaktadır. Ülkemiz koşullarını düşündüğümüzde doğu ile batı illeri arasında, hatta il merkezi ile köylerde yetişen çocukların, içinde buldukları kültür ve sosyal çevreden dolayı farklı yetiştirildikleri görülmektedir (Kuyumcu, N. 2014).

- Türk Dil Kurumu sözlüğünde çocuk; küçük yaştaki oğlan veya kız, soy bakımından oğul veya kız evlat, bebeklik ile erginlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, uşak şeklinde tanımlanmaktadır (Sözlük.gov.tr. 2021).

Derleme Makalesi

- Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (United Nations International Children's Emergency Fund = UNICEF)'nu hazırladığı raporda çocuk; yaşla ve olgunlaşmayla, gelişen ihtiyaçlara sahip bir birey olarak tanımlanır (<https://www.unicef.org/turkey/>).
- Çocuk Hakları Sözleşmesine göre ise, 18 yaşına kadar olan bütün bireyler çocuktur tanımı yer almaktadır (Banko, 2017).
- Hukukta çocuk, 19 yaşından gün almamış insan; annenin bedeninden sağ ve tam olarak doğan, bebeklik ve erinlik dönemleri arasında bulunan insan; ergin olmayan kişi, olarak tanımlanmaktadır (Ayhan, 2021).
- Çocuk sözcüğü Türkiye Türkçesinde ve Kırım Türkçesinde “insan yavrusu” olarak tanımlanırken bilinen ilk Türkçe sözlük olan Divan-ı Lügat - it Türk’ de Kaşgarlı Mahmut çocuk kavramını “ her şeyin küçüğü” olarak tanımlamaktadır (Pilatin, 2019).

Çocuk kavramıyla karıştırılan bir diğer kavram ise çocukluktur. Çocuk ve çocukluk birbirinden çok farklı kavramlardır ve çocukluk bir süreci ifade etmektedir. Çocukluk bedensel, zihinsel, sosyal-duygusal, kültürel ve ahlaki gelişimlerin yaşandığı bir evre olarak tanımlanmaktadır (Akyüz, 2020). Jean Jack Rousseau'ya göre çocukluk; çocuğun yetişkin olma sürecidir ve insan hayatının altın çağı temsil eder. Çocukluk yetişkinliğe hazırlanılan geçici bir dönemdir.

2.2. Tarihsel Olarak Çocuk- Çocukluğun Gelişimi

Çocukluğa dair ilk görüşler Thomas Hobbes, John Locke ve Jean-Jacques Rousseau gibi filozoflar tarafından ortaya konulmuştur. Hobbes çocukların başlangıçta şeytan olduğuna ve kontrol altında tutulup eğitilmeleri gerektiğine inanmıştır. Çocuk merkezli eğitim görüşünün ilk savunucularından olan Locke ve Rousseau'nun görüşleri ise Hobbes'in tam tersidir. Locke'a göre; çocuklar ne iyi ne de şeytandır boş bir levha gibi doğarlar, eğitim ve çevre aracılığıyla şekillenirler. Rousseau'ya göre ise, eğitim bir eksiltme sürecidir ve yetişkindeki kusurların nedeni hatalı eğitimden kaynaklanmaktadır. Çocuklar iyi ve masum olarak doğarlar ve doğal gelişimlerini sağlayabilmeleri için doğal bir çevrede büyümeleri gerekmektedir. 20. yüzyıl çocuk modelinin esin kaynağı olan Rousseau, “çocuklara yönelik izlenmesi gereken en doğru yol çocukları biçimsel olarak eğitmekten çok, onların keşfederek öğrenmelerine olanak tanımaktır” şeklinde ifade etmiştir (Musaoğlu, 2012).

Çocuklara karşı olan ilgi zaman ve gelişmişlik düzeyine göre toplumdan topluma farklılık göstermiştir. İlkel toplumlara bakıldığında; çocuk, ekonomik açıdan fayda sağlayan bir varlık olarak görülmüş, zayıf ve güçsüz çocuklar toplumun dışına itilmiştir. Farklı kültürlerde kız çocukları erkekler kadar iş gücü sağlayamadığı için katledilmiştir (Karadoğan, 2019). Orta Çağ döneminde ise; çocuklar “eksik yetişkinler” olarak görülmüşlerdir. Tıbbi koşulların yetersizliği ve kötü yaşam koşullarının varlığı nedeniyle bu dönem çocuk ölümlerinin çok yaşandığı bir dönem olmuştur (Akin, 2019). Aries, Orta Çağ'da çocukluk fikrinin olmamasının çocuğun ihmal edildiği anlamına gelmediğini belirtmiştir. Çocuklar toplumun bir ferdi olarak değer görmüştür ancak, çocukluk hakkında bilgi sahibi olunmaması, onların doğalarına aykırı davranışlar ile karşılaşmalarına sebep olmuştur (Özcan, 2017). Çocuklar 8-9 yaşlarında çalıştırılmış, 13-14 yaşlarında da askere gitmiştir. Aristo'ya göre çocukluk, insan yaşamındaki en felaket zaman dilimidir ve yaşamın en tehlikeli, zor, hastalıklı ve kazaların çok olduğu bir geçiş dönemi olarak tanımlamıştır. Ona göre çocuk, hareketlerini denetleyemez, hiçbir şekilde düşünemez bu nedenle de erdem kavramından uzak bir varlıktır. Yunan filozofu Augustin'e göre de çocukluk, günahkârlıktan başka bir şey değildir. Bu düşünce yapıları yüzyıllar boyunca Avrupa toplumları üzerinde etkisini sürdürecektir bir anlayışın da başlangıcı olmuştur. Orta çağ sonrasında dünya düzeni yeniden şekillenmiş ve bu değişime paralel çocukluk anlayışı da değişmiştir. Bilimdeki gelişmeler, ulus devletlerin yükselişi, sanayi alanındaki gelişmeler, kentleşmenin artması, kapitalizmin gelişimi gibi nedenler ve buna bağlı olarak ekonomik, sosyal, politik, dinsel ve toplumsal alanlarda yaşanan değişimler daha önceki dönemlerden oldukça farklı bir çocukluk kavramının şekillenmesine zemin hazırlamıştır (Pilatin, 2019). 16. Yüzyıldan itibaren batı dünyasında çocukluk kavramı gözle görülür şekilde değişmeye başlamış, bunun sonucunda da çocukların hayatındaki birçok değişiklik bu dönemde görülmüştür. Birçok yeniliğin ve gelişmenin görüldüğü dönemin genel etkisi

ise çocukları yetişkinlerin dünyasından tamamen ayırmak olmuştur. Artık çocuklar; sevimli, tatlı, eğlenceli, komik görülmeye başlanmış, onlar için özel giysiler, kitaplar ve oyuncaklar, tatlılar tasarlanmıştır. Rönesans döneminde çocuklar çalışmayı bıraktıktan sonra okumaya başlamıştır. Eğitim, yaşa önem vermeden ve hayat boyu sürecek bir etkinlik olarak ele alınmış ve dolayısıyla her yaşta insan birlikte öğrenmeye başlamıştır.

20. yüzyıla gelindiğinde çocukluğun altın çağı başlamış, bilimsel buluşlar, teknik yenilikler ve artan refah seviyesi çocukların hayatına köklü değişimler getirmiştir. Tıptaki ilerlemeler çocukların sağlıklı büyümelerini, hastalıklardan korunmalarını sağlamış, eskiden toplu ölümlere neden olan hastalıklar tedavi edilip ölümler azaldıkça çocuğun değeri de artmıştır (Kor, 2013).

Batıdaki çocukluk tarihine bakıldığında; çocukluk ayrı bir dönem olarak görülmemiş, çocuklar yetişkinlerin giysilerini, yiyeceklerini, oyunlarını paylaşmış, yedi sekiz yaşlarında çalışmaya başlamıştır. Buna karşılık, on altıncı yüzyıldan itibaren çocukluğun keşfedilmesiyle, çocukluğun masumluluğu, naifliği anlaşılmış, onları yalıtma ve koruma geleneği kabul edilmiş, okullarda sınıflar oluşturulmuştur.

Eski Türk topluluklarının çocuk anlayışında ise çocuk her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Çocuklar aileleri tarafından toplumun törelerine uygun bir şekilde özenle yetiştirilip, korunmuştur. Çocuksuz aileler toplum tarafından hoş karşılanmamış, bu nedenle çocuğu olmayan aileler öksüz çocukları evlat olarak alıp bakmışlardır. Çocuğu emanet olarak gören İslam Hukukunda anne babası olmayan çocukların korunması da son derece önemlidir. Zaman içerisinde göçebe yaşam nedeniyle yetişkin çocuk imajı Türk kültüründe de görülmüştür. Çocuklara küçük yaşta yetişkin sorumlulukları yüklenerek yetişkin tavırları beklenmiştir. Tabiat şartlarına dayanmak, akın ve savaşlar nedeniyle, silah, spor, binicilik, avcılık, hayvancılık yetişkinlerce çocuklara aktarılmıştır. Bir çocuk, kendini kanıtlayan bir kahramanlık gösterdikten sonra da isim alabilmiştir.

Tanzimat'la birlikte artan çocuk yayınları çocuğu öne çıkarmıştır. Avrupa ile sosyo-ekonomik ilişkilerin gelişmesi beraberinde giyim, oyuncak gibi birçok alanda çocuklar için özel ürünlerin getirilmesine neden olmuş, adeta bir çocuk modası doğmaya başlamıştır.

Görüldüğü üzere; çocuk-çocukluk tarihsel bir olgudur. Geçmişten günümüze kadar birçok değişime uğramış ve zamanla daha da değer kazanmıştır. Buna bağlı olarak çocukluk döneminin özellikleri, ihtiyaçları, sorunları, topluma, kültüre, geleneklere göre değişim ve gelişim göstermektedir.

3. Kavramsal ve Tarihsel Olarak Çocuk Hakları

3.1. Hak Kavramı

Hak kelimesi, hukuksal ve ahlaki söylemlerde çok sık kullanılan bir terimdir. Hukukta bireylerin sağ doğması sonucunda elde ettikleri kazanımlar hak olarak ifade edilmektedir. Aynı zamanda hak, bireylerin bir şeyler yapmaya yetkisinin olduğunu da belirtmektedir. Haklar, hukuken korunmaktadır ve sahibine bu korumadan yararlanma yetkisi tanımaktadır. Hak, sahip olunan çıkarlar ve özgürlükler olarak da tanımlanmaktadır (Uçuş, 2013).

3.2. Çocuk Hakları Kavramı

Çocuk haklarını; kanunen veya ahlaki olarak dünya üzerindeki tüm çocukların doğuştan sahip olduğu, eğitim, sağlık, barınma, fiziksel, psikolojik veya cinsel sömürüye karşı korunma gibi haklarının toplamı olarak tanımlamak mümkündür (Uçuş, 2013). Çocuk hakları kavramıyla ilgili çeşitli düşünürlerin farklı görüşleri de mevcuttur. 17. yüzyıl düşünürü Thomas Hobbes'a göre çocuklara dair doğal bir hak yoktur ve çocuklar ebeveynlerinin sahiplikleri altındadırlar diyerek özel hakların varlığını yok sayan bir görüş benimsemiştir. Locke ise çocukların doğal haklara sahip olduğunu ancak bu hakları kullanabilecek zihinsel düzeyde olmadıklarını ifade etmektedir (Aydınlık, 2017). Çocuklar her devletin kendi geleceğidir ve geleceğe en anlamlı ve sağlam adımlar çocukluk çağlarında atılabilir. Çocuklukta verilen özgürlükçü anlayış gelecekteki toplumsal özgürlük anlayışının

temelini oluşturmaktadır. Çocukların hakları olmalıdır ve bu haklar çağın gelişimine paralel olarak geliştirilmelidir (Fazlıoğlu, 2007).

3.3. Dünyada ve Türkiye’de Çocuk Haklarının Gelişimi

İlk çağlarda modern anlamda çocukların hakkına ilişkin bir kavram ve değer bulunmamaktaydı. Tarih boyunca toplumlar; neslin devamını sağlayacak bir araç, geleceğin yetişkini, işgücü, gelecek sigortası vb. tanımlarla çocuklara farklı anlamlar yüklemiştir. Bu bakış açıları, çocukların haklarının belirlenmesinde önem taşıyan temel yaklaşımları oluşturmuştur. Bazı dönemlerde ebeveynler özellikle babalar, çocuklar üzerinde her türlü hakka sahipti ve çocuklara ekonomik yarar sağlanan birey olarak bakılırdı. Ekonomik fayda sağlamayan çocuklara değer verilmez, toplum dışına itilerek yaşama hakkı bile tanınmazdı. Zamanla devletlerin kurulması ve örgütlenmesinden sonra, çocukların ve çocuk haklarının korunması yeni oluşturulan sosyal kurumlara devredilmiş ve yasal düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır (Dağlı, 2015). 12 levha kanunları bu yasal düzenlemelerdendir. Çocuğun satılmasının hoş karşılanmadığı 12 Levha kanunlarına göre üç defa erkek çocuğunu, bir defa da kız çocuğunu satan babanın, babalık hakkı sona ererdi (Ögeday, 2021). Diğer bir düzenleme; “1669’un Çocuk Dilekçeleri” adıyla anılan bir bakıma öğretmenler tarafından verilen fiziksel cezanın kısıtlanması için yapılan bir çağrı niteliği taşımaktadır (Topçu, 2019).

Çocuk hakları alanında ilk toplumsal politika belgesinin 1779 yılında İsviçre'nin Zürih Kantonunda yayımlanan bir emirname olduğu kabul edilmiştir. Bu emirnamede çocukların zorunlu eğitimlerini tamamlamaları, 9-13 yaş arasında olanların yetişkin gözetiminde çalıştırılması gibi sınırlı haklar yer almıştır. Fransız devrimci Jules Vallés (1832-1885) çocuk haklarını savunan ilk kişilerden biridir. Otobiyografisini yazdığı *The Child* (1879) adlı eserinde burjuva kültürünün uyguladığı yöntemlere karşı çıkmış ve “ben de çocukların haklarını, erkeklerin kendi haklarını korudukları gibi koruyacağım” demiştir (Musaoğlu, 2012).

Çocuk haklarının 19. yüzyılda başlayan yasal düzenlemelerine kadar Avrupa ülkelerinde Roma Hukuku etkili olmuştur. Çocuğa duyarlılık 19. yüzyılın ikinci yarısından sonra artmış, 20. yüzyılın başında ise çocuğun bedensel ve ruhsal iyiliğini garanti altına alma düşüncesi oluşmuştur. Öğretmen ve yazar olan Kate D. Wiggin (1856-1923), 1892 yılında yayımlanan “Childrens’ Rights” adlı kitabında çocuk haklarının, çocuğa ayrıcalık tanımak ve hoşgörü göstermekle aynı şey olmadığını hatta genellikle bunun tam tersi olduğunu söylemiştir. Çocukların, ailelerine ait olduğu düşüncesinin hak ihlallerine neden olduğunu belirterek “Çocuklar yalnızca kendilerine aittir ve çocukluk çağına sahip olmak onların devredilemez haklarından biridir” demiştir (Musaoğlu, 2012).

1912 ve 1913 yıllarında Paris ve İsviçre’de çocuk haklarıyla ilgili çalışmalar yapılmış ancak Birinci Dünya Savaşı’nın çıkması üzerine bu çalışmalar aksamıştır. Savaşın bitmesinden sonra 1921 yılında Brüksel’de yapılan kongrede “Uluslararası Çocukları Koruma Birliği” kurulmuş, 1923 yılında “Cenevre Çocuk Hakları Bildirgesi” yayımlanmıştır. 1931 yılında Atatürk tarafından da bizzat imzalanan bu belge; çocuğun en önce yardım görmesi, kardeşlik ve barış ruhu içerisinde büyütülmesi, gelişmesi, korunması, tedavi görmesi, eğitilmesi, istismardan korunması, ilkelerini içeren beş maddeden oluşmuştur. 1936 yılında Türkiye’nin de katıldığı birinci Balkan Kongresi toplanmış, bu kongreyi, çocukların korunması, bakımı ve çalışma yaşı ile ilgili düzenlemelerin yer aldığı ikinci Balkan Kongresi izlemiştir. Bu kongreler çocukların korunmasına ilişkin Türkiye’nin katıldığı ilk uluslararası çalışmalardır.

Çocuk haklarını konu alan ikinci önemli uluslararası belge 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu’nca kabul edilen ve on maddeden oluşan “Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyanamesi”dir. Bu beyanname, ayrımcılığın önlenmesi, çocukların ad ve vatandaşlığa sahip olma hakkı, sağlık ve sosyal güvence hakkı, özürlülerin ve korunmaya muhtaç çocukların özel olarak korunması, eğitim hakkı, istismardan korunma, ayrılık yaratan baskılardan uzak tutulma ve kardeşlik ruhu içinde yetiştirilme konularında ilkeler koymuştur (Dağlı, 2015). Taraf devletler tarafından kabul edilen bildirgenin hiçbir bağlayıcılığının olmayışı yetkilileri harekete geçirmiş, bu doğrultuda hazırlanan, “Çocuk Haklarına dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi” 20 Kasım 1989 tarihinde BM genel

kurulunda oy birliği ile kabul edilmiştir. Türkiye ise sözleşmeyi, 09.12.1993 tarihinde onaylamış ve 27.01.1995 tarihinde kanunla yürürlüğe girmiştir (Akyüz, 2020). Bu sözleşmeyle çocukların öz benlik farkındalığına erişmesi ve bu süreçte her açıdan gelişimini bağımsız bir şekilde tamamlamak, her türlü kötü muameleden, açlık ve sefaletten uzak tutulması sözleşmenin hedefleri arasında yer almaktadır (Soylu, 2021).

Çocuk haklarının ülkemizdeki gelişimine baktığımızda; uzun yıllar sosyal yardım ve çocuğun korunması dini kurumlar tarafından gerçekleştirilmiş, Osmanlı Devleti'nde bu sosyal kurumlar, "Vakıflar" tarafından oluşturulmuştur. Mithat Paşa, Tuna Eyaleti Valisi iken "Çocuk Islahanelerine" ait bir tüzük düzenlemiş ve aynı tüzük uygulanmak üzere Dâhiliye Nezareti'nce 1868 yılında bütün valiliklere tamim edilmiştir. Sokaklarda dilenen çocuklarla, sakat erkek ve kadınların dilenmekten kurtarılması için Dar-ül-acezeler'in kurulması 1890 yılında II. Abdülhamit tarafından emredilmiştir. Cumhuriyetle birlikte, Türk Medeni Kanunu'yla çocukların haklarına ilişkin hükümler düzenlenmiştir.

3.4. Türk Çocuk Hakları Bildirisi

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi'nin doğrultusunda "Türk Çocuk Hakları Bildirisi" hazırlanmış ve bu bildiri, 28 Haziran 1963 günü UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 7. Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir (Kurt, 2015). Bildirinin maddeleri şu şekildedir:

1. İyi bakım, iyi yetiştirilme ve çocuğa uygun bir eğitim, her yerde ilgi, sevgi ve yardım görme her Türk çocuğunun hakkıdır. Resmî, özel her kurum, her yurttaş bu çocuk hakkını tanımak, eldeki olanaklarla onu gerçekleştirmekle yükümlüdür.
2. On altı yaşından önce hiçbir çocuk resmi öğrenimden alıkonularak özel işlerde çalıştırılmaz, hiçbir şekilde sömürülemez.
3. Her ana baba çocuğuna bakmak, onu bilgili, becerili ve en iyi şekilde yetiştirmekle yükümlüdür. Ana babanın yeterli olmadığı durumlarda bu görev çocuğun birinci derece yakın akrabalarına ve devlete düşer.
4. İlköğretimden sonra orta dereceli okullara devam etmeyenler-edemeyenler için teknik, tarımsal bilgi ve beceri kazandıran kurslar açılması ve bu kurslardan çocukların yararlanması için Millî Eğitim Bakanlığı, Belediye Başkanlığı ve muhtarlar iş birliği yapmakla yükümlüdür.
5. Sakat ve uyumsuz çocukların iyileştirilmeleri, yaşama zorluğu çeken çocukların kurtarılması, durumlarına uygun bir meslek için kendi yaşamlarını kazanacak derecede başarılı ve güçlü yetiştirilmeleri ana baba ile birlikte devletin ve bu amaçla kurulmuş örgütlerin görevidir.
6. Çocuğun korunması ile ilgili yasalar öncelikle hazırlanıp çıkarılmalı, geciktirilmeden uygulanmalıdır.

Türk çocuğunun haklarını koruma bakımından, altı maddeden oluşan bildiri; bütün ana-babaların, resmî ve özel kurumların ve tüzel kişilerin dikkatlerine sunulması uygun görülmüştür (Kor, 2013). Bu bildirgede; bakım, barınma, sağlık ve eğitim üzerine durulmuş, çocukların her türlü ihmal ve istismardan korunmaya çalışıldığı ve çocuğun sorumluluğunun başta ailesi ve devletin resmi organlarına düştüğü, bunların yasalarca korunması gerektiğinin açıklandığı görülmektedir (Ayhan, 2021).

3.5. Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan Çocuk Hakları

Günümüze kadar gelen belge ve beyannameler sonucu yürürlüğe girmiş bu olan sözleşme, uluslararası kabul edilmiş en iyi bilinen ve en yaygın olarak desteklenen sözleşmedir. Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer alan çocuk hakları; yaşama, gelişme, korunma ve katılım hakları olarak dört gruba ayrılmıştır.

3.5.1. Yaşama Hakkı

Yaşama hakkı, çocuğun uygun yaşam standartlarına sahip olma, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel gereksinimlerinin karşılanmasını öngören hakları içermektedir (Akyüz, 2020). Çocuk

Hakları Komitesi tarafından genel ilke olarak belirlenmiş haklardan birini kapsamaktadır (unicef.org, erişim, 11.12.2021). Türkiye Cumhuriyeti'nin 1982 Anayasası'nda da yaşama hakkı güvence altına alınmıştır.

3.5.2. Gelişme Hakkı

Gelişme hakkı; boş zamanları çeşitli faaliyetlerle değerlendirme, oyun oynama, dinlenme, sanatsal ve kültürel faaliyetlere katılma, eğitim alma, bilgi edinme, din, vicdan ve düşünce özgürlüğünü sağlayan haklardır. Anne-baba veya çocuğa bakmakla yükümlü olan kişiler bu fırsatları yaratmalı devlet ise gerekli tüm yardımları yapmalıdır (unicef.org, erişim, 11.12.2021).

3.5.3. Korunma Hakkı

Korunma hakkı, çocukların her türlü zararlı durumdan, ihmalden ve istismardan korunmasına yardımcı olan haklardır. Dış dünyaya karşı savunmasız olan çocukların korunması gereken kişi veya durumlar çocuk hakları sözleşmesinde kapsamlı bir şekilde belirtilmiştir (Şenlik, 2019).

3.5.4. Katılım Hakkı

Katılım hakları, çocukların kendileri veya başka bir durumla ilgili konularda görüşlerini ifade etme, alınan kararlara katılmayı kapsamaktadır (Şenlik, 2019).

3.6. Çocuk Hakları ve Eğitim

Her alanda olduğu gibi gelişmenin, ilerlemenin ve kalkınmanın temel taşı eğitimidir. Eğitimin amacı, kişilerin içinde buldukları topluma uyum sağlamalarına yardımcı olmaktır. Teknolojide görülen gelişmelerle beraber kişilerin etkileşim halinde oldukları ortamlar farklılaşmış, etkileşimler çeşitlenmiş, bu farklılaşma ve çeşitlenme ile insan haklarına ve çocuk haklarına olan ilgi ve saygı daha fazla önem kazanmıştır. Bu nedenle eğitim erken yaşlarda başlanmalı, bireyin yaşamı boyunca devam etmelidir (Şenlik, 2019).

Yapılan araştırmalar ilk çocukluk yıllarındaki zengin uyarıcı ortam ve çevrenin, okul öğrenmelerinin temelini oluşturan anadilini kullanma yeterliliğini, sayısal yeteneklerini, başarıma güdüsünü, iyi çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini arttırdığını göstermektedir. Bloom'un yaptığı analizlere göre, 17 yaşına kadar olan zihinsel gelişimin %50'si dört yaşına, % 30'u dört yaşından sekiz yaşına, % 20'si ise sekiz yaşından 17 yaşına kadar oluşmaktadır. Çocuğun ilk yaşlarda dar ve sınırlı bir uyarıcı çevreden, zihinsel gelişim açısından zengin bir uyarıcı çevreye geçişi 20 derecelik bir zekâ farkı yaratmaktadır. Bloom'a göre bu fark, bir çocuk için ilerideki meslek hayatında işçi olmak ile profesyonel bir meslek sahibi olmak arasındaki fark gibidir. Ayrıca yine Bloom tarafından irdelenen araştırma sonuçlarına göre, çocukların 18 yaşına kadar gösterdikleri başarının %33'ü okul öncesindeki, %42'si ilköğretim devresindeki %25'i ise ortaöğretim devresindeki başarıları ile açıklanabilmektedir. Eldeki bulgular bize, öğrencilerin orta öğretim ve yükseköğretim kademesindeki başarı farklılıklarının büyük bir kısmının okul öncesi ve ilköğretim dönemlerindeki öğrenmeleri ve eğitimleri ile ilgili olduğunu göstermektedir (Senemoğlu, 2001).

Eğitim hakkı, temel hak ve özgürlüklerin sınıflandırılmasında bireylerin devletten ve haktan isteyebileceği hak olarak tanımlanmıştır ve birçok uluslararası belgede tanımlanarak güvence altına alınmıştır. Bahsedilen diğer haklarla birlikte bölünmezliği Çocuk Hakları Sözleşmesinde yer almıştır. İnsan Hakları Bildirgesi'nin eğitim hakkı ile ilgili olan maddesinde her bireyin eğitim hakkı olduğu, ilk verilecek eğitimin zorunlu ve parasız olması gerektiği, teknik ve meslek alanında verilen eğitimlerden tüm öğrencilerin yararlanması, başarıya göre tüm öğrencilerin eşit olması gerektiği belirtilmektedir (Aydınlık, 2017). Devlet, maddi imkânlardan yoksun başarılı öğrencilerin, öğrenimlerini sürdürebilmeleri amacı ile burslar ve başka yollarla gerekli yardımları yapar. Devlet, durumları sebebiyle özel eğitime ihtiyacı olanları topluma yararlı kılacak tedbirleri alır şeklinde ifadelerle eğitim hakkı güvenceye alınmıştır (<https://www5.tbmm.gov.tr/>, erişim 12.12.2021).

Çocuk hakları ile ilgili eğitimin ne zaman verilmesi gerektiğiyle ilgili birçok uzman görüşü yer almaktadır. UNESCO söz konusu eğitimin okul öncesi eğitim çerçevesinde verilmesi gerektiğini ifade etmekte olup söz konusu görüş 40. Avrupa Konseyi Öğretmenler Toplantısı Seminerinde ve Avrupa Konseyi Bakanlar Toplantısı sonuç bildirgesinde de tekrarlanmıştır. John Humfrey gibi pek çok uzman, çocuklara insan hakları eğitiminin, onlar daha önyargılara sahip olmadan ve duyarlılıklarını yitirmeden verilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Diğer yazarlar da çocuklara bu yaşlarda verilecek insan hakları ve genel konularla ilgili eğitiminin en kalıcı eğitim olacağını ifade etmektedir. Hakların, okul öncesi dönemden başlayarak, önce ailede, sonra okul öncesi kurumlarında, ardından da ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretimde verilmesi, bu hakların kalıcı olarak öğrenilmesini ve içselleştirilmesini sağlamak açısından önemli olduğu vurgulanmıştır (Uçuş, 2013).

4. Okul Öncesi Eğitim

Okul öncesi eğitim; doğumdan zorunlu eğitim çağına kadar olan dönemdir. Çocukların gelişim özellikleri, bireysel farklılıkları ve yetenekleri göz önünde bulundurularak, çocukların sağlıklı bir biçimde fiziksel, duygusal, sosyal ve bilişsel yönden gelişimlerini sağlayıcı, olumlu kişiliğin temellerinin atıldığı, yaratıcı yönlerinin ortaya çıkarıldığı, çocukların kendilerine güven duymalarının sağlandığı, ailelerin ve eğitimcilerin etkin olduğu sistemli bir eğitim şeklinde tanımlanmaktadır (Demir vd., 2011). Okul öncesi eğitiminin kökleri, Plato ve Aristoteles'e kadar uzanmaktadır. Ancak okul öncesi eğitiminin temellerini, 1600'lü yıllardan itibaren Comenius, Locke, Rousseau, Pestalozzi ve Froebel gibi düşünür ve eğitimcilerin; çocuğun doğası, öğrenme süreci, öğretim yöntemleri, öğrenme ortamı ve öğretmenin öğrenme sürecindeki rolü gibi bileşenler hakkında ileri sürmüş oldukları düşünceler oluşturmaktadır. Okul öncesi eğitimi günümüzdeki görünümüne, Montessori, Dewey gibi eğitimciler ve Freud, Erikson, Piaget, Vygotsky, Bronfenbrenner gibi kuramcılarının çalışmaları sonucunda ulaşmıştır (Erdiller vd., 2018). Çocukların eğitim hayatları boyunca, okul, öğretmen ve eğitim üçlüsüyle karşılaştıkları ilk dönem okul öncesi dönemdir. Bu dönem, yaşamın temelidir ve öğrenme hızı çok yüksektir. (<https://tegm.meb.gov.tr>. Erişim 13.12.2021).

Yapılan araştırmalar okul öncesi eğitim ile kurallara uyma, haklara saygı gösterme, bireysel farkları kabul etme ve sosyal bir birey olma gibi özelliklerin de çocuklara kazandırıldığını ortaya koymaktadır (Banko, 2017). Aynı zamanda okul öncesi eğitim, çocukların yaşama ve gelişme hakkını kullanmalarına fırsat verir; çocuklar ahlaki ve sosyal değerleri bu dönemde alır ve geleceğe taşır (Ahmetoğlu vd., 2020).

4.1. Çocuk Hakları ve Öğretmen

Okul öncesi eğitiminde öğretmen yetiştirme köklerine baktığımızda eğitimci Froebel'i görebiliriz. Eğitimin doğumla birlikte başlaması gerektiğini savunan Froebel, küçük çocuklar için bir eğitim programı ve eğitim metodolojisi geliştirme yanında küçük çocuklarla çalışacak olan öğretmenlerin eğitimi için de sistematik bir yaklaşım geliştirilmesine öncülük etmiştir. Froebel gibi Maria Montessori de küçük çocuklarla çalışacak öğretmenlerin belirli bir eğitimden geçmesi gerektiğini ve çocuğa yaklaşımından, çocuğun gelişimsel ve öğrenme ihtiyaçlarını fark etmesine, sınıf ortamının düzenlenmesinden, kullanılacak materyaller ve sunulacak deneyimlere kadar değişen birçok faktör belirtmiş ve öğretmenlerin kaliteli bir eğitime ihtiyacı olduğunu vurgulayarak öğretmene hayati bir görev biçmiştir (Erdiller vd., 2018).

Çocuklar sadece değer gördükleri, sevdikleri ve kendilerini güvende hissettikleri, destekleyici ortamlarda keşfederler ve sunulan öğrenme fırsatlarını değerlendirirler. Öğretmen çocuğun var olan yeteneklerini geliştirmesine ve yeni beceriler edinmesine destek olmak için etkinlikler sırasında sonuçtan ziyade sürece önem vermeli, çocuğun çabalarına odaklanmalı, bu çabaları takdir etmeli, çocuğa iyi bir model olmalı ve yeni öğrenme fırsatları yaratmalıdır. Çocuklar okulda, bir grubun üyesi olmanın ne anlama geldiğini, akranları arasındaki anlaşmazlıkları nasıl çözümleneceğini, kendi fikirlerini ilk kez açıklayıp haklarını nasıl kullanacaklarını ve dolaylı yoldan da vatandaşlık sorumluluklarını öğreneceklerdir. Çocukların bunları öğrenmesi için öncelikle öğretmenlerin bu

konuda bilgili olması, daha sonra da müfredatın çocuk haklarına uygun şekilde düzenlenmesi gerekmektedir.

5. Etik Kavram

Etik kelimesi ahlakla çok karıştırılan hatta aynı anlamda kullanılan bir kavram olmuştur. Ahlak, insanların hayatını yönlendiren kurallar bütünü olarak tanımlanmaktadır (din, örf, adet). İnsan aklının bilgi ve tecrübesiyle oluşturulmuş ise o zaman da etik olarak adlandırılmaktadır (Karademir, 2018). Filozoflar tarafından ortaya konulan ahlak felsefesi (etik), ahlakı derinlemesine ele alıp incelemektedir. Genel anlamda etik, insan tutum ve davranışlarının iyi-kötü, doğru-yanlış açısından değerlendirilmesidir ve insanın, neyi neden yaptığıyla ilgilenmektedir. Toplumun sahip olduğu değerlerden, kültüründen, inançlarından etkilenmektedir (Gözütok, 1999).

Hayatımızın her aşamasında çeşitli kararlar alır ve bu kararlarda belirli ölçütlerle ve ilkelerle hareket etmeye çalışırız; iyi-kötü, doğru-yanlış, güzel-çirkin gibi... Bunlardan güzel-çirkin değerlendirmesi estetiğin; doğru-yanlış değerlendirmesi bilimin; iyi-kötü değerlendirmesi ise ahlakın uğraşı alanı içerisine girmektedir. Genel ahlaki yargılar; daha somut, toplumun kültürel değerleri ve gelenekleriyle daha bağlantılı, daha enformel, yazılı olmayan ama bireyleri etkileyen standartlar olarak adlandırılmaktadır. Etik ise; daha soyut, evrensel, ideale ulaşmaya çalışan, yazılı kurallar da içeren bir çerçevededir. İnsanlık tarihi boyunca gerek ahlaki yargılar gerekse etik kurallar sürekli bir değişim içerisinde olmuştur ve olmaya da devam edecektir (<https://calismaortami.fisek.org.tr>).

Etik davranışların belirlenmesine adalet, insan hakları, faydacılık ve bireysellik etki etmektedir. Bu bakımdan etik, ahlaki davranış, eylem ve yargıları ilgilendiren bir konu olarak felsefe ve bilimin önemli bir parçası ve sistematik çalışma alanı da olmuştur. Kant'a göre etik; bir zihniyet felsefesidir, çünkü zihniyet eylemlerimizin ilkelerini oluşturur; zihniyet eylemlerimizin hareketle birleşmesidir. Bu yüzden değerlendirildiğinde "neyi, nasıl yapmalıyım?" sorularını irdeleyen bir disiplindir. Ay'a (2005) göre kültür, bireysel özellikler, cinsiyet, yaş, din, meslek ve mesleki faaliyetler bireylerin etik karar verme süreçlerini etkilemektedir (Uzun ve Elma, 2012). Avcıoğlu etiği; bir davranış yapmadan önce yol gösteren ve davranışı sınırlayan kurallar olarak tanımlamıştır. Etiğin yaptırım gücü kişinin vicdanıdır, kişi, vicdanının sesine kulak vererek bireysel ve toplumsal ilişkilerinde dengeyi yakalamış olacaktır (Tosunoğlu, 2017).

Etik ile ilgili yapılan bütün tanımlarda ortak nokta, etiğin, insan eylemlerinin, toplumda onaylanması için neyin doğru neyin yanlış olduğunu değerlendirmek için kullanılan ilkeler, kurallar ya da standartlar bütünü olarak tanımlanabildiğidir (Tosunoğlu, 2017).

5.1. Eğitimde Etik

Eğitim, en genel tanımıyla, insanı yaşam boyu her yönüyle yetiştirmeyi hedefleyen uzun bir süreçtir. Etik ise ne yapmalıyım, nasıl yaşamalıyım sorularını irdeleyen ayrı bir disiplindir. Bu bağlamda eğitim ile etik arasında kaçınılmaz bir ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Eğitimin düzenlenmesi aşamasında, eğitimcilerin neyi, kime, nasıl öğretecekleri, nasıl bir değerlendirme yapacakları gibi sorular, etik sorunları da beraberinde getirmektedir. Tüm bu süreçler dikkate alındığında eğitimcilerin meslekleriyle ilgili davranışlarında, ciddi etik değerlendirmeler yapmaları gerekmektedir. Etik ilkeler; toplumun bütün üyelerine saygılı olmayı, farklı kültürlere ve düşüncelere hoşgörülü olmayı, kişilerin eşitliğini ve kaynakların adil olarak dağıtılmasını içermektedir (Aydın, 2013). Eğitimin genel amacı "bir davranış değiştirme süreci" olduğu için, etikle eğitim arasında yakın bir ilişki oluşmuş, insanı temele alan eğitim bilimi ve etik disiplini, bu noktada birbirleriyle ortak hareket etmeye başlamıştır. Etik, eğitimin genel hedefleriyle, bu hedeflere ulaşmak için kullanılan yöntem ve tekniklerle, öğretmenlerin mesleki etik ve ahlaki tutumlarıyla yakından ilgilenecek eğitime katkı sağlamaya çalışmaktadır. Öğretmenin neyi, ne zaman, nerede ve ne amaçla kullanacağı etik açısından çok önemlidir. Çünkü kısa vadede öğrencilerin, uzun vadede de toplumun eğitimi ve gelişimi söz konusudur (İlgaz ve Bilgili, 2006).

5.2. Öğretmenlik ve Etik Kurallar

İnsanoğlunun yeryüzüne gelmesiyle başlayan öğretim faaliyeti ilk önceleri aile üyeleri ve kabile büyükleri tarafından yürütülmüş, zamanla bilgilerin artıp karmaşıklaşması genç neslin eğitimi için özel kurum (okul) ve donanımlı kişilere (öğretmen) ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Öğretmenlik, tarihi çok eskilere dayanan bir meslektir. Geçmiş yüzyıllarda daha çok köleler ve din adamları için gerekli olan öğretmenlik günümüzde artık özel eğitim-öğretim gerektiren bir meslek olarak meslekler sınıflamasında yerini almıştır.

Eğitim sistemi içinde “meslek” olma özelliğini kazanmış ilk uğraş alanı olan “öğretmenlik” (Bütün Kar vd., 2017), 1973 tarihli Milli Eğitim Temel Kanunu’nda “devletin eğitim, öğretim ve bununla ilgili yönetim görevlerini üzerine alan özel bir ihtisas mesleği” olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde ise öğretmen, bilgi ve becerilerin öğretilmesinde rehber ve alanında eğitim almış uzman kişi olarak açıklanmaktadır.

1982 yılında öğretmen yetiştiren kurumlar, üniversitelerde öğretmen yetiştiren eğitim fakültelerine dönüşmüştür. 1989-1990 yılından itibaren de öğretmen yetiştiren kurumların eğitim süresi lisans seviyesine yükseltilmiştir (<https://oygm.meb.gov.tr>. Erişim 19.12.2021).

İnsan hayatının büyük bir bölümünü oluşturan meslek yaşamının da kendine göre birtakım kuralları ve etik anlayışı vardır. Bu anlayış çerçevesinde, meslek etiği meslek hayatındaki davranışları yönlendiren, neyin yapılıp neyin yapılmayacağı konularında rehberlik eden etik prensipler ve standartların toplamıdır şeklinde ifade edilebilir (Tarkoçin ve Bora, 2018). Farklı bir tanımda da insanla ilgili mesleklerde uyulması gerekli davranış kuralları olarak ifade edilmiştir (Gözütok,2019).

Öğretmenlik mesleği sadece belli başlı bilgilerin aktarımıyla birlikte öğrencilere ahlaki açıdan da tam bir model niteliğindedir ve yeni nesillere değerler kazandırılmasını da amaçlamaktadır. Fakat bu değerleri aktaracak olan öğretmenin değerlerinin ne olduğu da önemlidir. Bu noktada öğrenciye kazandırılacak değerleri öğretmenin değer sistemine bırakmaktan ziyade öğretmenin temel kılavuzu, mesleki etik ilkeleri olmalıdır. Mesleki etik; belirli bir meslek grubunun, mesleğe ilişkin olarak oluşturup, koruduğu, meslek üyelerine emreden, onları belli bir şekilde davranmaya zorlayan, kişisel eğilimlerini sınırlayan, yetersiz ve ilkesiz üyeleri meslekten dışlayan, meslek içi rekabeti düzenleyen ve hizmet ideallerini korumayı amaçlayan mesleki ilkeler bütünüdür şeklinde tanımlanmıştır (Sakin, A. 2007). Branşı ve öğretim düzeyi ne olursa olsun bir öğretmenin etik ilkeler doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir.

Öğretmenlik meslek etiği ilkeleri içerisinde profesyonellik, hizmette sorumluluk, adalet, eşitlik, sağlıklı ve güvenli bir ortamın sağlanması, yolsuzluk yapmamak, dürüstlük, doğruluk ve güven, tarafsızlık, mesleki bağlılık ve sürekli gelişme, saygı ve kaynakların etkili kullanımı gibi ilkeler temel bir çerçeve olarak ele alınabilir (Çolak, 2018). Sınıfları ve öğrencileri arasında demokratik ilke ve değerlere uygun davranma, öğrencilerine hiçbir şekilde herhangi bir ideoloji veya dünya görüşünü aşılardan kesinlikle kaçınmaları gereken demokratik sorumlulukları vardır. Yine öğretmenlerin, başta adalet ve eşitlik olmak üzere tüm ahlaki değerlerde öğrencilere örnek olmaları ve öğrencilerin zihinsel, duygusal ve karakter yönden gelişimleri için en uygun ortamı sağlamaları mesleki ve ahlaki sorumlulukları arasındadır.

Dünya genelinde öğretmen yetiştiren kurumlara bakıldığında öğretmenlerin, etik ilkelerle ilgili eğitimlerinin hizmet içi dönemde başladığı görülmektedir. Ayrıca öğretmen adaylarına henüz buldukları mesleğe girmeden, mesleğe dair sorumluluklarını ve yerine getirmeleri gereken etik ilkeleri hatırlatmak için “öğretmen antları” hazırlanmıştır. Gelişmiş birçok ülkede öğretmenler için etik ilkeler oluşturulmuştur. Türkiye’de ise konuyla ilgili çalışmalar son zamanlarda artmasına rağmen, öğretmenler için ulusal çapta etik ilkeler henüz oluşturulmamıştır (Duran, 2014).

5.3. Okul Öncesi Eğitimde Etik

Okul öncesi eğitim, çocukların kişilik temellerinin atıldığı, yaratıcı yönlerinin ortaya çıkarıldığı, kendilerine güven duymalarının sağlandığı ve gelecek yaşama hazırlandığı bir eğitimidir. Erken çocukluk dönemi olarak da tanımlanan okul öncesi eğitimin önemi günümüz dünyasında daha çok üzerinde durulan bir konu ve çalışma alanı olmuştur.

Okul öncesi eğitim kurumlarında çocukların eğitimlerinden sorumlu olan okul öncesi öğretmenlerinin, öğretmenlik uygulamaları diğer öğretmenlik uygulamalarından farklılık göstermektedir. Okul öncesi eğitimde, eğitim ortamının düzenlenmesi ile birlikte hedefler, öğrenme-öğretme faaliyetleri ve değerlendirme gibi süreçler bu alana özgüdür. Okul öncesi eğitiminde çok sayıda olay, durum aynı anda ve hızlı bir şekilde gerçekleşmektedir ve okul öncesi öğretmeni, bütün bunları aynı anda yönetmekle sorumludur. Gün içerisinde, önceden hazırlanma fırsatı bulamadığı, plan dışı birçok durumla karşılaşmakta ve ani kararlar almak zorunda kalmaktadır (Duran, 2014). Okul öncesi öğretmeni karşısında, kendi hakkında karar veremeyen, henüz bir yetişkin olmayan çocuk vardır. Bu durumda, okul öncesi öğretmenin etik sorumlulukları daha da artmaktadır. Okul öncesi öğretmeni sadece öğrencilerine model olmayıp, aynı zamanda doğrudan ya da dolaylı olarak velilerine de model olur ve onlara da yeni değerler kazandırır (Uzun ve Elma, 2012).

Türkiye’de henüz okul öncesi öğretmenleri için etik kodlar oluşturulmadığı için tüm diğer alanlarda olduğu gibi okul öncesi öğretmenleri de eğitim sürecinde yaşadıkları etik ikilemlerle baş etmek durumunda kalmaktadırlar. Uluslararası alanda öğretmenler için hazırlanmış olan etik kurallar birbirine benzerlik göstermekle birlikte okul öncesi için uygun olanlar şu şekilde sıralanmaktadır;

- Mesleğe, Kişiliğe ve Topluma Saygı
- Profesyonellik
- Sorumluluk ve Doğruluk
- Sağlıklı ve Güvenli Bir Ortamın Sağlanması

6. İlgili Araştırmalar

Literatürde konu ile ilgili araştırmalarda şunlardan belirtilmektedir:

Öztürk’ün (2010) Samsun ilinde yaptığı “Okul Öncesi Öğretmenlerinin Etik İlkelerle İlgili Görüşleri” isimli çalışmada, 29 okul öncesi öğretmeni ile meslek etiği konusunda yarı yapılandırılmış sorularla görüşmeler yapılmış. Öğretmenlerin görüşleri doğrultusunda araştırmacı tarafından Türkiye’deki okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik kodlarının bir çatısı oluşturulmaya çalışılmıştır (Duran, 2014).

Aydemir (2012), *Okul Öncesi Öğretmenlerin Mesleki Etik Davranışlar Hakkındaki Görüşleri*’nin incelediği çalışmada, Adıyaman il merkezinde, resmi okul öncesi eğitim kurumlarında görev yapan 194 okul öncesi öğretmeni ile çalışmıştır. Veri toplama aracı olarak Sakin (2007) tarafından geliştirilen, Okul Öncesi Öğretmeninin Etik Davranışları Ölçeği’nin (OÖEDÖ) kullanıldığı araştırmada, okul öncesi öğretmenlerin mesleki etik davranışlarına ilişkin görüşlerinin, yaş, medeni durum, mezun olunan kurum, çalışılan okul türü, sahip olunan çocuk sayısı, babalarının öğrenim durumu ve ekonomik durumlarına göre genelde farklılaşmadığı görülmüştür. Buna karşılık okul öncesi öğretmenlerinin hizmet süreleri, annelerinin öğrenim durumu ve kardeş sayılarına göre mesleki etik davranışlarına ilişkin görüşlerinde, farklılaşma olduğu belirlenmiştir.

Öztürk Aynal, Kumandaş ve Ersanlı (2013) tarafından “Okul öncesi öğretmenlerine yönelik mesleki etik ilkeleri ölçeği geliştirme” amaçlı bir çalışma yapılmış ve bu kapsamda okul öncesi öğretmenlerinden görüşler alınmıştır. Literatür taraması sonucu 78 sorudan oluşan 5’li likert tipi ölçek oluşturulmuştur. Okul Öncesi Öğretmenleri Mesleki Etik Düzeylerini Belirleme ve Sahip Olduğu İlkeleri Ölçeği” olarak isimlendirilen ölçekle ilgili olarak geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu kanısına varılmıştır.

Bütün Kar ve Uzun (2017) tarafından “Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmenlerinin Farklı Etnik Kökenden ve Sosyo-ekonomik Sınıftan Öğrencilere Yönelik Tutumlarının Meslek Etiği Açısından Değerlendirilmesi” isimli çalışmada, sınıflarındaki farklı etnik köken (Çerkez, Kürt, Arnavut) ve sosyo-ekonomik düzeydeki ailelerden gelen çocuklara tutumlarını mesleki etik değerler açısından detaylı bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Samsun ilinin çeşitli bölgelerindeki okullarda görev yapan öğretmenler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucunda, araştırmaya katılan öğretmenlerin davranışları meslek etiği kodları üzerinden incelendiğinde en fazla eşitlik, tarafsızlık ve adalet gibi kodlarda ikileme düşükleri saptanmıştır.

Pilatin (2019) tarafından yürütülen araştırma “Okul öncesi öğretmenliği bölümünde öğrenim görmekte olan öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin genel tutumlarını ve bu tutumları etkileyen değişkenlerin” neler olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Araştırmanın örneklemini Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Öğretmenliği 1., 2., 3. ve 4. sınıflarda öğrenim görmekte olan 226 öğretmen adayı oluşturmuştur. Araştırmanın verileri Genel Bilgi Formu ve Yasemin Karaman-Kepeneci (2006) tarafından geliştirilen Çocuk Hakları Tutum Ölçeği (ÇHTÖ) ile toplanmıştır. Araştırmanın sonucunda okul öncesi öğretmen adaylarının çocuk haklarına ilişkin genel tutumlarının olumlu olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kanat ve Erkan (2021) tarafından “Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik davranışlarını belirlemek ve etik ikilemlere nasıl çözümler ürettiklerini” incelemek amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, Ankara'nın 8 merkez ilçesinde görev yapan 205 okul öncesi öğretmeni oluşturmuştur. Karma yöntem olarak planlanan araştırmada açıklayıcı desen kullanılmış, önce nicel veriler toplanmış yorumlanmış ve bu veriler doğrultusunda nitel veriler toplanmıştır. Çalışma grubuna ait demografik bilgileri toplamak amacıyla “Kişisel Bilgi Formu”, çalışma grubunun etik davranışlarını belirlemek amacıyla “Okul Öncesi Öğretmeninin Etik Davranışları Ölçeği” (OÖEDÖ) kullanılmıştır. Araştırma sonucu elde edilen bulgulara göre, öğretmenlerin mesleki etik davranışlarında en yüksek puan ortalamalarının “Dürüstlük ve Yardımseverlik” boyutunda, en düşük puanın ise “Demokrasi ve Eşitlik” boyutunda olduğu belirlenmiştir.

7. Sonuç ve Öneriler

Bugünün çocuklarının geleceğin sağlıklı, başarılı, erdemli, mutlu ve iyi oluş düzeyi yüksek yetişkinlerine dönüşebilmesi için haklarının neler olduğunu küçük yaşlarda öğrenmesi ve içselleştirmeleri son derece önemlidir. Bu anlamda en önemli görev eğitimin ilk basamağını oluşturan okul öncesi öğretmenlerine düşmektedir. Çocukların aileden sonra karşılaştıkları ilk sosyal ortam okul öncesi eğitim kurumları ilk sosyal lider ise okulöncesi öğretmenleri olmaktadır. Araştırmalara göre; okul öncesi öğretmenin çocuklara yönelik göstereceği olumlu tutumlar; sevgi, hoşgörü, demokratiklik, saygı, şefkat, adaletli olmak gibi çocukların sağlıklı kişilik gelişimini destekleyici niteliktedir. Bunun yanında çocuklara yönelik gösterdiği otoriter, ilgisiz ve güvensiz gibi olumsuz tutum ve davranışlar çocukların sosyal-duygusal gelişimlerini olumsuz yönde etkileyeceği bilinmektedir. Okul öncesi öğretmenin yeterliliği, eğitim sürecinde çocuklarla kuracağı ilişki kadar etik davranışların önemini de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Öğretmenler gün içerisinde karşılaştıkları çeşitli durumlarda etik ikilemde kalmakta ve birçok karar verme stratejileri geliştirmektedirler. Bu karar verme sürecinde sorumluluk, adalet, şefkat, dürüstlük gibi boyutlar öğretmenlik tutumlarının belirleyicisi olmaktadır. Öğretmen çocukların problemlerini anlamalı, çözüm üretebilmek için onlarla empati kurmalı ve bunu yaparken de ahlaklı, adaletli ve etik sorumluluk ilkeleriyle hareket etmelidir. Okul öncesi öğretmenin karşısında, kendi hakkında karar veremeyen, yetişkin olmayan bir çocuk vardır ve bu durum öğretmenin etik sorumluluğunu daha da arttırmaktadır.

İlgili alan yazında yapılan çalışmalar incelendiğinde, öğretmenlerin çocuk haklarına ilişkin bilgi ve tutumlarının olumlu olduğu görülmüştür. En çok eşitlik, adalet, demokrasi vb. durumlarda etik ikilemde kaldıkları belirlenmiştir.

Bu doğrultuda ortaya çıkan öneriler;

- Öğretmenlerin çocuk hakları konusundaki bilgi ve farkındalık düzeylerinin arttırılması amacıyla hizmet içi eğitim programlarının düzenlenmesi,
- Okul öncesi öğretmenleri için MEB okul öncesi eğitimi genel müdürlüğü rehberliğinde, üniversitelerin iş birliği ile “Etik Rehber” oluşturulması,
- Okul öncesi öğretmenlerine lisans eğitimleri sırasında mesleki etik ile ilgili dersler verilerek, mesleki etik ile ilgili zorluklar karşısında donanımlı olmaları sağlanması,
- Kaliteli bir eğitim için, öğretmenle çocuk arasında güven ve sevgi bağının kurulması, bunun yanında yöneticiler ve eğitim işine her düzeyde katkıda bulunanlar arasında işbirliğinin sağlanması,
- Çocukların gelişim hakkı ve fırsat eşitliği bağlamında okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması gerekmektedir.

Kaynakça

- Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hukuku. Çocukların Hakları ve Korunması*. (7. Baskı). Ankara:Pegem Akademi.
- Akarsu, B. (1965). *Ahlak Öğretileri: Mutluluk Ahlakı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Yayın No: 1144.
- Ayhan, M. (2021). Okul öncesi eğitime devam eden çocukların ebeveynlerine yönelik hazırlanan çocuk hakları programının ebeveynlerin çocuk hakları tutumuna etkisi. *Akademik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*,9 (115), 365-384
- Aydınlık, A. (2017). *Çocuk Haklarının Gelişiminde Okul Öncesi Eğitimin Yeri ve Önemi: “Ankara Örneği”*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Ömer Halis Demir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ahmetoğlu, E., Acar, İ.H., & Vatansever, Gıncı, A. (2021). Öğretmen Etkileşim Ölçeği (ÖEÖ) ve Çocuk-Öğretmen Etkileşim Ölçeği (ÇÖEÖ) geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Trakya Eğitim Dergisi*. 11, 412-424.
- Bütün, Kar, E., & Uzun, M. E. (2017). Sınıf ve okul öncesi öğretmenlerinin farklı etnik kökenden ve sosyo-ekonomik sınıftan öğrencilere yönelik tutumlarının meslek etiği açısından değerlendirilmesi, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 18(2), 73-85.
- Banko, Ç. (2017). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Haklarına İlişkin Tutum, Davranış ve Görüşlerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Başaran, İ. E. (2005). *Eğitim psikolojisi: gelişim, öğrenme ve ortam* (6. Baskı). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Çolak, M. (2018). *Okulöncesi Öğretmenlerinin Mesleki Benlik Saygısı ile Mesleki Etik İlkeleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Okan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü. İstanbul.
- Demir, S. & Ramazan, O. (2011). Okul öncesi eğitim kurumuna devam eden 36–48 aylık çocukların bilişsel gelişim düzeyleri. *Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi*. 1(2), 83-98.
- Dağlı, S. B. (2015). *Öğretmenlerin Çocuk Haklarına İlişkin Davranışlarının Öğrenciler Tarafından Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Duran, K. (2014). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Etik Davranışları Algılama Düzeylerinin ve Etik İkilemleri Çözümlemelerinin İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi
- Erdiller Yatmaz, Z. B., Erdemir, E., & Erbil, F. (2018). Çocuk ve çocukluk: okulöncesi öğretmen adayları anlatıyor. *Eğitimde Nitel Araştırmalar Dergisi*. 6(3), 284-312.
- Fazlıoğlu, Z. (2007). *Çocuk Hakları Sözleşmesinde Yer Alan "Çocuk Hakları" Konusunda Öğretmenlerin ve Yöneticilerin Bilinç Düzeyleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gözütok, D.F. (1999). The Third International Conference on Teacher Education. Almost 2000: Crises And Challenge in Teacher Education. "June 27- July 1999, Beint Berl Collage. İsrail.
- İlgaz, S. & Bilgili, T. (2006). Eğitim ve Öğretimde Etik. *KKEFD-JOKKEF*. Sayı:14.
- Koran, N. (2015). *Öğretmenlere Yönelik Çocuk Hakları ve Hak İhlalleri Eğitiminin Değerlendirilmesi Üzerine Nitel Bir Çalışma*. Uluslararası Katılımlı III. Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Kongresi "Erken Müdahale" Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi.
- Karadoğan, U. C. (2019). Çocuk ve çocukluk kavramının tarihsel süreçte değerlendirilmesi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4 (7), 195-226.
- Kurt, S, L. (2015). *Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması*. [Erişim adresi: <https://app.trdizin.gov.tr>, Erişim tarihi: 08.12.20218].
- Kor, K. (2013). *Okul Öncesi Öğretmenlerinin Çocuk Hakları Konusundaki Görüşlerinin Belirlenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Kuyumcu, N. (2014). Tarihten Günümüze Çocuk ve Çocukluk Algısı Üzerine Birkaç Söz Çocuk Tiyatrosu ve Çocuklarla Tiyatro. *Türk Dili*, 756-713.
- Musaoglu, Batur, E. (2012). *MEB 36-72 Aylık Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitim Programı'nın (2006) Çocuk Hakları Açısından İncelenmesi*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Ögeday, A. (2021). *Uluslararası İnsan Hakları Belgeleri Çerçevesinde Savaş Mağduru Çocuklara Bir Bakış*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul T.C. Maltepe Üniversitesi.
- Özcan, Ö. (2017). Orta çağ'dan erken modern döneme çocukluğun tarihsel gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet*, 2017/2.
- Pilatin, G. (2019). *Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çocuk Haklarına İlişkin Tutumlarının İncelenmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151.
- Soylu, D. (2021). *Okul Öncesi Eğitim Kurumlarında Görev Yapan Yönetici ve Öğretmenlerin Çocuk Haklarına İlişkin Kavramsallaştırmalarının İncelenmesi: Bir Olgu Bilim Çalışması* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
- Şenlik, S. (2019). *Öğretmenlerin Mesleki Değerleri ile Çocuk Haklarına İlişkin Görüşleri: Okul Öncesi Öğretmenleri Üzerinde Bir İnceleme (Nevşehir İli Örneği)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tosunoğlu, Y. (2017). *Türkçe Öğretmenlerinin Mesleki Etik Davranışlarına İlişkin Ortaokul Öğrencilerinin Görüşleri* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi.

- Topçu, B. (2019). *Yaratıcı Drama Temelli Çocuk Hakları Eğitimi Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Tarkoçin, S. & Yıldızhan Bora, B. (2018). Okul öncesi öğretmenlerinin mesleki etik ile ilgili görüşlerinin incelenmesi (Bingöl İli Örneği). *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 5 (2), 101-125, 2018.
- Uçuş, Ş. (2013). *Çocuk Hakları Eğitimi Programı Hazırlanması ve Değerlendirilmesi*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Uzun, M. E. & Elma, C. (2012). Okul Öncesi Öğretmenlerinin Mesleki Etik İkilemleri Çözümleme Biçimleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*. 1(3), 279-287.

İnternet adresleri

- [Erişim adresi: <https://www5.tbmm.gov.tr/>, Erişim tarihi: 12.12.2021].
- [Erişim adresi: <https://tegm.meb.gov.tr>. Erişim tarihi: 13.12.2021].
- [Erişim adresi: <https://sozluk.gov.tr>, Erişim tarihi: 29.11.2021].
- [Erişim adresi: <https://oygm.meb.gov.tr>. ,Erişim tarihi: 19.12.2021].
- [Erişim adresi: <https://www.unicef.org>, Erişim tarihi: 11.12.2021].
- [Erişim adresi: <https://calismaortami.fisek.org.tr>.Erişim tarihi: 03.01.2022].

Extended Summary

In this study, the concept of child and its brief history, the development of children's rights, pre-school education and ethics were reviewed through the relevant literature and various suggestions are presented.

The concept of child has taken different definitions in the historical process by being influenced by many fields such as religion, tradition, ideology, philosophy, psychology and educational sciences. The child was seen as an asset that provided economic benefits in traditional societies. In primitive communities, disabled, sick and girls were left to die. With the transition to permanent settlement the child's value began to shift toward God's trust, and they began to be cared for. Children, who were seen as small adults in the Middle Ages, tried to exist in adult life and faced famine, war and disease. With the age of enlightenment, the value given to the child began to increase. Over time, the view that children can have rights just like adults has emerged and studies on children's rights have started at the international level. With the children's rights declarations and conventions, the states parties have shaped their policies towards children according to this international document. Although the 20th century is called the century of children, there are still instances in which children are not treated as individuals. It is believed that with early childhood education on children's rights, it will be much easier for children to adapt to a changing world as they reach adulthood.

Education should start in the family first and continue with a qualified preschool education. The importance of pre-school education, also known as early childhood education, has been gaining importance recently. Cognitive development and personality development are largely completed in this period. The roots of pre-school education institutions go back to old times but their institutionalisation comes much later. In Ottoman Empire, the first early childhood education facility was established under the name of "Sıbyan Mektebi" during the reign of Sultan Mehmet (The Conqueror). These institutions, which became widespread since the early 1900s, were named "Mother's School". It took its current form with the "National Education Basic Law" which was enacted in 1973. Today, pre-school education institutions are offered by the Ministry of National Education. Teachers working in this field must have a bachelor's degree.

Ethics is expressed as a set of written rules that show what is right and wrong. As in all areas of life, professional life has its own ethical principles. The teaching profession does not only include education and training, but also has some moral aspects. The preschool teacher, who is the first leader the child encounters after his/her family, has ethical and democratic responsibilities. In addition to the positive classroom environment and functional programs, the personality, attitudes and behaviors of the teacher are also important in this process. The teacher should improve the moral development of children in a positive way and be a model for the children with their behaviors. They should be sensitive and fair to the problems of children and act according to ethical principles while doing this. In this process, the Children's Rights Convention is the guide of preschool teachers who are responsible for their students. A teacher who knows the rights of the child will give due importance to the activities that support the development of the children in his class. In the literature, it is indicated that teachers' awareness of children's rights is high, but they have some problems with solving ethical dilemmas. The lack of professional ethical rules for preschool teachers and the inadequacy of studies on this subject are expressed as deficiencies in the field.